

Список літератури: 1. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. –К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 504 с. 2. Павленко І. А. Економіка та організація інноваційної діяльності. Навч. посібник. – Вид-во 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 204с. 3. Ковалев Г. Д. Інноваційні комунікації: навчальних посібників для вузів. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 216 с. 4. Беляєв В. Б. Основні тенденції формування інноваційних технологій / В. Б. Беляєв // Законодавство і економіка. – 2008. – № 2. – С. 12-15. 5. Василенко В. О., Шматко В. Г. / Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. Видання 3-є. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 440 с. 6. Аниконов Н. Б. Інновації і зростання / Н. Б. Аниконов, О. Г. Бабков // Інновації. – 2004. – № 7. – С. 10-13. 7. Меньяло Л.А. Передача права на объекты интеллектуальной собственности. Конспект лекций. – К.: ЗАО «Институт интеллектуальной собственности и права, 2000. – 224 с. 8. Цыбулев П.Н., Денисюк В.А. Оценка интеллектуальной собственности: – К.: ЗАО «Институт интеллектуальной собственности и права», 2002. – 216 с. 9. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/>

Bibliography (transliterated): 1. Krasnokuts'ka N. V. I'nnovaci'yniy menedjment: Navch. posi'bnik. – Kiev: Centr navchal'noi` li'teraturi, 2003. – 504 p. 2. Pavlenko I'. A. Ekonomi'ka ta organi'zaci'ya i'nnovaci'ynoi` di'yal'nosti'. Navch posi'bnik. – Vid-vo 2-ge, bez zmi'n. – Kiev: KNEU, 2006. – 204 p. 3. Kovalev G. D. I'nnovaci'yni' komuni'kaci'i': navchal'nih posi'bniki'v dlya vuzi'v. – Moscow: YUNITI-DANA, 2000. – 216 p. 4. Belyae'v V. B. Osnovni' tendenci'i` formuvannya i'nnovaci'ynih tehnologi'y. Zakonodavstvo i' ekonomi'ka. – 2008. – No 2. – P. 12-15. 5. Vasilenko V. O., SHmat'ko V. G. / I'nnovaci'yniy menedjment: Navch. posi'bnik. Vidannya 3-e. – Kiev: Centr navchal'noi` li'teraturi, 2005. – 440 p. 6. Anikonov N. B. I'nnovaci'i` i' zrostannya. – I'nnovaci'i`. – 2004. – No 7. – P. 10–13. 7. Menyaylo L.A. Peredacha prava na ob'ekty' intelektual'noy sobstvennosti. Konspekt lekcij. – Kiev: ZAO «Institut intelektual'noy sobstvennosti i prava, 2000. – 224 p. 8. Cy'bulev P.N., Denisyuk V.A. Ocenka intelektual'noy sobstvennosti: – Kiev.: ZAO «Institut intelektual'noy sobstvennosti i prava», 2002. – 216 p. 9. Civi'l'niy kodeks Ukrai`ni [Elektronniy resurs]. – Rejim dostupu : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/>>

Надійшла (received) 06.05.2014

УДК 33.621

В. А. МІЩЕНКО, докт. екон. наук, проф., НТУ «ХПІ»;
О. С. ДРУГОВА, ст. викладач, НТУ «ХПІ»

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто особливості розвитку підприємств машинобудування. Проаналізовано економічний стан підприємств машинобудівної галузі Харківської області. Охарактеризовано основні чинники впливу на локальні потенціали макро- та мікросередовища підприємств. Визначено закономірність розташування підприємств. Визначено особливості структури реалізованої продукції, напрямки розвитку локальних потенціалів зокрема маркетингового, виробничого, збутового, фінансового, виявлено чинники основних результатів діяльності підприємств машинобудування Харківської області. Зроблено висновки про можливість практичного застосування отриманих результатів та рекомендацій.

Ключові слова: машинобудування, чинники розвитку, локальні потенціали, конкурентоспроможність, регіональні особливості, конкурентний потенціал.

Вступ. Для того, щоб Україна стала повноцінним гравцем на міжнародному рівні необхідно підвищити конкурентоспроможність

вітчизняних підприємств, у даному дослідженні – машинобудівних, за рахунок створення відповідних умов для їх розвитку, сформувати в країні потужний науково-технічний та економічний потенціал, який спирався б на інноваційну основу, забезпечив би їй прорив на міжнародні ринки.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз становлення економічного розвитку, розвитку господарства, промисловості та її окремих галузей, удосконалення, розміщення і територіальні особливості промислового виробництва – актуальна проблематика наукових досліджень, яка була і залишається важливою в умовах сьогодення. Серед українських географів окремими проблемами промисловості та економічного розвитку регіонів і України взагалі, досліджують Підгрушний Г. П., Гладкий О.В., Іщук С.І., Голіков А.П. та ін.

Метою дослідження є розкриття регіональних особливостей промисловості Харківської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідну роль у розвитку вітчизняного машинобудування відіграють підприємства Харківської області.

Незважаючи на тяжкі наслідки фінансово-економічної кризи, внесок області у загальнодержавне виробництво машинобудівної продукції є досить помітним. Так, у 2010 р. (як і у попередньому) Харківська область посіла перше місце у виробництві насосів відцентрових для перекачки рідин інших та підйомників рідин; її частка у загальнодержавному обсязі цієї продукції склала більше половини (52,2%). Крім того, на машинобудівників Харківщини припадає 22,2% вироблених в країні велосипедів, 18,1%, – електродвигунів та генераторів змінного струму, електродвигунів універсальних, 7,8% – машин та механізмів для приготування кормів, конвеєрів та елеваторів.

У 2010 р. машинобудівними підприємствами було реалізовано продукції, виконано робіт, послуг на суму 7,9 млрд.грн., з них 42,7% припадає на виробництво машин та устаткування, 39% – виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування, решта – 18,3% – належить підприємствам з виробництва транспортних засобів та устаткування. Порівняно з 2009 р. питома вага галузі у загальнообласному обсязі реалізації зменшилася на 2,1 в.п. і становила 17,7%.

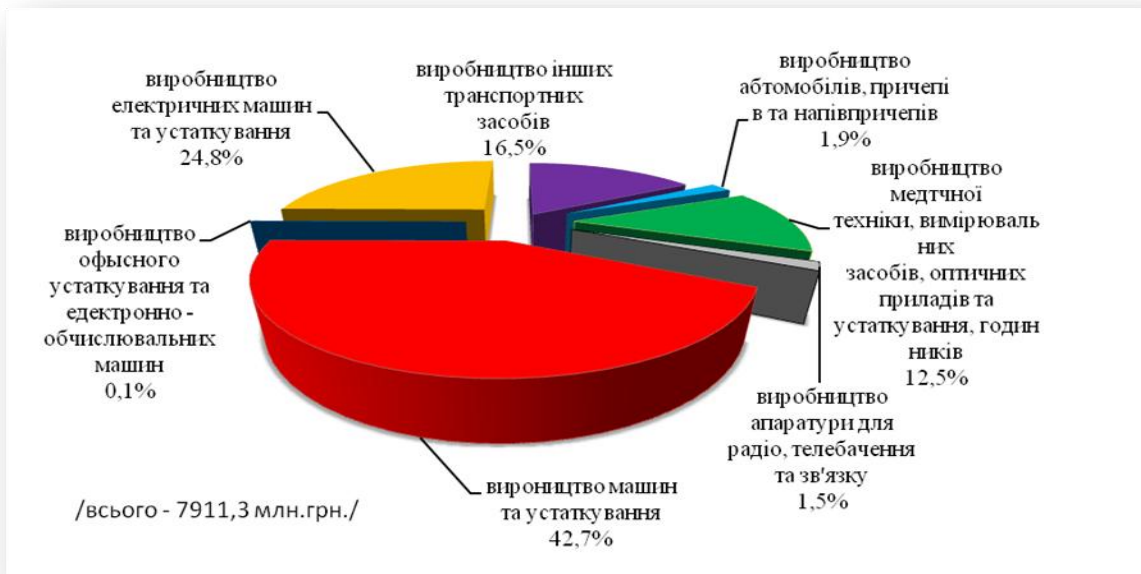

Рис. 1 – Структура реалізованої продукції машинобудування у 2010 р.

За останні дев'ять років частка машинобудування в обсязі реалізованої промислової продукції області не перевищувала 25,3% (у 2003 р.); в обсязі реалізованої продукції переробної промисловості доля машинобудування скоротилася з 35,1% (у 2001 р.) до 23,3% (у 2010 р.).

Головними наслідками кризових явищ в економіці, які спричинили падіння виробництва, є різке зниження платоспроможності споживачів профільної продукції підприємств, а через це – скорочення замовлень на її виробництво. Зменшення пакету замовлень у 2010 р. відмітили: ВАТ «Харківський підшипниковий завод», Харківський електромеханічний завод, ПАТ «Електромашина», ВАТ «Завод ім.Фрунзе», ВАТ «Автрамат», ВАТ «Завод «Південкабель», ВАТ «РОСС», ТОВ «Завод самохідних шасі», ТОВ «Крановий електропривід» та інші. Разом із тим, є позитивні приклади стабільної роботи підприємств у минулому році і один з них – лідер вітчизняного турбобудівництва ВАТ «Турбоатом». Підприємство постійно нарощує обсяги виробництва, що обумовлено, перш за все, унікальністю виробництва та широкою географією замовлень на поставку складного енергетичного устаткування. Найбільш стабільними ринками збуту продукції ВАТ «Турбоатом» є країни СНД, Латинської Америки, Південно-східної Азії. Динамічно розвивається в останні роки Державне підприємство «Завод «Електроважмаш». Завод значно збільшив обсяги робіт по модернізації та реконструкції енергоблоків Дніпровського каскаду ГЕС; заключає та виконує цілу низку контрактів на поставку обладнання для енергетичних об'єктів

Російської Федерації; за рахунок нової конкурентоспроможної продукції відновив ефективну співпрацю по виготовленню обладнання для локомотивів залізничного транспорту Росії. Крім того, Державним підприємством «Завод «Електроважмаш» вироблено та реалізовано обладнання для ГЕС Мексики, Бразилії, Панами. Також забезпечений портфель замовлень Державного підприємства «Завод «Радіореле», продукція якого реалізується в межах України та країнах СНД.

У 2010 р. за даними короткострокової звітності до підприємств машинобудування надійшло замовлень на виробництво промислової продукції на суму 6,9 млрд.грн. (у 2009 р. – 7,5 млрд.грн.), що в обсязі замовлень переробної промисловості (без виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів) складає 43% (у 2009 р. – 41,2%). Таким чином, збільшення частки машинобудування на 1,7 в.п. при одночасному скороченні показника у грошовому виразі може свідчити про менш інтенсивне зменшення замовлень у машинобудуванні, ніж у решті видів діяльності, за якими ведеться спостереження щодо наявності замовлень на виробництво продукції.

У поточному році в промисловому виробництві з'явилися перші ознаки стабілізації. Збільшення випуску продукції в машинобудуванні фіксувалося в кожному звітному періоді 2011 р. у порівнянні з минулорічними показниками. При цьому темпи випуску продукції (крім січня–лютого) перевищували загальнообласні на 2–16 в.п. У січні–липні 2011 р. обсяг виробництва продукції у машинобудуванні склав 123,7% від рівня аналогічного періоду минулого року (в цілому по промисловості області – 108%).

Порівнюючи темпи виробництва по суміжних областях, слід відзначити, що падіння обсягів продукції у машинобудуванні спостерігалось тільки у Сумській області (на 10,1%). У Донецькій і Дніпропетровській областях обсяги виробництва у машинобудуванні за звітний період зросли відповідно на 39,5% та 77,8%, у Луганській та Полтавській – більше, ніж у 2 рази.

За даними термінової звітності за сім місяців поточного року обсяг реалізованої продукції машинобудування становить 4,7 млрд.грн., або 18,1% загальнообласного обсягу. Порівняно з відповідним періодом минулого року питома вага галузі збільшилася на 1,6 в.п.

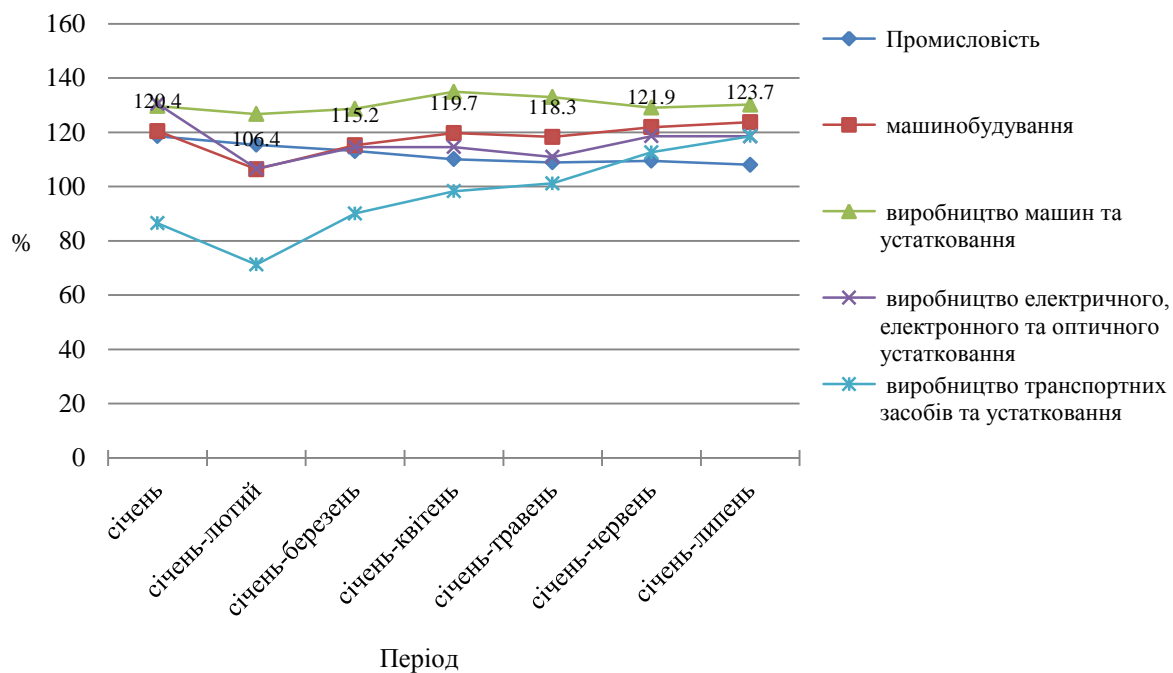

Рис. 2 – Зміни обсягів виробництва за основними видами діяльності машинобудування у січні–липні 2011 року(% до відповідного періоду минулого року)

На підприємства з виробництва машин та устаткування припадає 2,2 млрд.грн., або 47,3% реалізованої у поточному році продукції машинобудування. Тут приріст обсягу виробництва склав 30,2%. В основному реалізована продукція була виготовлена на підприємствах з виробництва механічного устаткування (обсяг реалізованої продукції за січень–липень п.р. склав 1,1 млрд.грн.), машин та устаткування загального призначення (272,2 млн.грн.) та інших машин і устаткування спеціального призначення 304,0 млн.грн.). При цьому в усіх трьох видах діяльності спостерігалось зростання обсягів випуску продукції проти січня–липня минулого року – відповідно на 23,0%, 47,1% та 24,7%. Підприємствами з виробництва машин та устаткування нарощено випуск по більшості видів основної продукції. Так, у 2–3 рази зросло виробництво: устаткування холодильного і морозильного промислового та насосів теплових (крім холодильників та морозильників побутових), двигунів та силових установок гідравлічних і пневматичних лінійної дії, установок для кондиціювання повітря, верстатів для оброблення дерева, машин та устаткування для подрібнення або обробки зерна чи овочів сушених, на 70% – верстатів для остаточного оброблення металевої поверхні, на 12–27% – машин та механізмів для приготування кормів, клапанів редукційних, регулювальних, випускних та запобіжних, установок теплообмінних, насосів відцентрових для перекачки рідин інших та

підйомників рідин. До продукції, по якій не досягнуто рівня семи місяців минулого року, належать: плуги відвальні, печі хлібопекарські і кондитерські електричні, конвеєри та елеватори.

У виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування у звітному періоді було реалізовано продукції на суму 1,6 млрд. грн. Серед основних угруповань цього виду діяльності виокремлюються три виробництва: електродвигунів, генераторів і трансформаторів; ізолюваного проводу та кабелю; оптичних приладів та фотографічного устаткування – з загальним обсягом реалізації 1,2 млрд. грн. – по яких зафіксовано зростання обсягів випуску продукції проти січня–липня 2010 р. відповідно на 50,3%, 30,4% та 43,5%. Більше, ніж за аналогічний період торік, вироблено трансформаторів електричних, електродвигунів та генераторів постійного та змінного струму, електродвигунів універсальних, лічильників для рідин, включаючи калібрувальні, приладів для вимірювання фізичних та хімічних величин. Натомість менше було виготовлено апаратури електричної високовольтної та низьковольтної, проводів та кабелів електричних низьковольтних на напругу до 1000 В, реакторів електричних, котушок індуктивності та перетворювачів статичних електричних, пристосування ортопедичного (включаючи ортопедичне взуття), лічильників електроенергії та газомірів, включаючи калібрувальні.

У виробництві транспортних засобів та устаткування за сім місяців поточного року темпи виробництва збільшилися на 18,6%. Обсяг реалізованої продукції у цьому виді діяльності з початку поточного року склав 834,4 млн.грн. Виробниками транспортних засобів та устаткування було перевищено випуск січня–липня минулого року: суден і човнів прогулянкових і спортивних надувних, причепів та напівпричепів (крім житлових або для туризму), вагонів вантажних несамохідних.

У цілому за період з початку року підприємства машинобудування отримали замовлень на виробництво продукції, виконання робіт, послуг на суму 5,3 млрд.грн., з них частка іноземних замовлень складає – 36,7%.

Незважаючи на кризу, підприємства проводять чималу роботу у напрямку розширення асортименту продукції, поліпшення її якості та підвищення конкурентоспроможності. Асортимент є елементом товарних одиниць, який в свою чергу застосовується для розрахунку збутового потенціалу підприємства. Таким чином можна перелічити підприємства, які підвищують свій збутовий потенціал:

- ВАТ «Завод ім.Фрунзе» було придбано новий прес бельгійського

виробництва, який дозволив істотно розширити асортимент полотен, штампованих у товстих металах та нержавіючої сталі;

- ЗАТ заводом «Південкабель» завершено та впроваджено в дію інноваційний проект цеху з випуску кабелів високої та надвисокої напруги до 330 кВт з ізоляцією пероксиднозшитого поліетилену і сьогодні вже виконується перший проект з його випуску на замовлення підприємств Білорусі; як відмічають спеціалісти заводу, потреба в цій продукції є і в Україні, але, на жаль, для виконання таких робіт місцевим споживачам не вистачає коштів;

- ПАТ «Електромашина» впроваджено у виробництво шість нових технологічних процесів, які застосовують вдосконалені методи виробництва двигунів постійного струму, електродвигунів рудникових та апаратури для рудникових двигунів;

- ВАТ «Автрамат» завершена підготовка виробництва нового поршняк-двигуна ВА3-11194 для автомобілю «LADA-Калина», і на кінець першого півріччя здійснено перше відвантаження покупцям;

- ВАТ «Харківський підшипниковий завод» освоєно 26 нових типів підшипників (з них 13 типів кулькових і стільки ж роликових);

- ТОВ «Промелектро» освоєно виробництво заглибних електронасосів з продуктивністю 0,32 л/с та 1,6 л/с;

- СП ЗАТ ХЕМЗ-ІРЕС розроблено та досліджено 12 нових типів заглибних електродвигунів асинхронних, поставка яких здійснювалася підприємствам нафтової промисловості України та Росії;

- Державним підприємством «Харківський машинобудівний завод «ФЕД» продовжується освоєння серійного виробництва агрегатів системи автоматичного управління САУ-2000, насосу-дозатора НДМС-2 літака АН-140.

Не менш важливим питанням є прискорення просування продукції на українському та зарубіжних ринках. З цією метою, а також для підвищення інформативності наявних та потенційних замовників, ознайомлення з ринком нової продукції машинобудування багато підприємств області беруть участь у національних та міжнародних конкурсах, виставках-ярмарках.

Так, за інформацією ДП «Харківстандартметрологія» серед фіналістів останнього обласного конкурсу якості «Краща продукція Харківщини – 2011»: ТОВ «Пульсар-92» (продукція-переможець – автомобільні тензометричні ваги «ПУЛЬСАР ВТА») та ВАТ «Харківський підшипниковий завод» (підшипник кочення роликовий радіальний з короткими циліндричними роликами з захисними шайбами здвоєний).

Крім того, на Всеукраїнському конкурсі-виставці «Кращий вітчизняний товар року», який проводився в рамках виставки «Барвіста Україна 2010» два види продукції ЗАТ завод «Південкабель» (у тому числі силовий кабель напругою 220 кВт з ізоляцією пероксиднозшитого поліетилену) отримали диплом і пам'ятну медаль. На цьому ж конкурсі продукція Державного підприємства «Завод «Електроважмаш» отримала Золоту медаль, а завод – кубок «Виробник кращих вітчизняних товарів». Також продукцією-переможцем було визнано циліндричний здвоєний підшипник для вантажних і пасажирських вагонів CRU-дуплекс виробництва ВАТ «Харківський підшипниковий завод». ТОВ «Промелектро» на Міжнародній спеціалізованій виставці «Опалення. Водопостачання. Сантехніка. Вентиляція» отримало диплом «За високу якість продукції» (у 2009 р.) та «За виробництво надійної та якісної продукції» (у 2010 р.). Дипломом III ступеню «Кращий вітчизняний виробник опалювальної апаратури» було нагороджено ВАТ «РОСС» на виставці АКВАТЕРМ (м. Київ). У 2010р. ВАТ «Турбоатом» було нагороджено дипломами переможця Всеукраїнських конкурсів: «Лідер паливно-енергетичного комплексу» та «Кращий вітчизняний товар року». За забезпечення динамічного розвитку підприємства протягом року ВАТ «Турбоатом» було удостоєно звання Лауреата Всеукраїнського рейтингу-конкурсу «Краще підприємство України – 2010». Презентують свою продукцію на різноманітних виставках та конкурсах такі підприємства, як ВАТ Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря», ВАТ «Автрамат», ПАТ «Вовчанський агрегатний завод», ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД», ВАТ «Завод ім.Фрунзе», ПАТ «Електромашина», Харківський електромеханічний завод, ВАТ «ХТЗ ім. С.Орджонікідзе» та інші.

Фінансово економічний стан підприємства залежить від наявного фінансового потенціалу підприємства, який розраховується низкою показників, таких як коефіцієнтом ділової активності, прибутком, реалізацією продукції, тощо. Щодо існуючого фінансово-економічного стану підприємства, то згідно з даними щоквартального обстеження ділової активності промислових підприємств за II квартал 2011 р., в якому брали участь 23% машинобудівних підприємств області, лише 4% з них вважають фінансово-економічний стан свого підприємства «добрим», а на його покращення у III кварталі п.р. (порівняно з II кварталом) розраховують близько чверті опитаних.

Тільки 7% підприємств оцінюють поточний обсяг виробництва та реалізації продукції як добрий і близько половини – як поганий. Більше половини респондентів прогнозують поліпшення цих показників у

майбутньому кварталі, третина – вважають, що вони не зміняться, решта – стануть ще гіршими. При цьому, як негативний оцінюють рівень продаж на ринку України – 53%, а експортний попит на продукцію – 37% опитаних.

Серед головних чинників, що у II кварталі 2011 р. більш за все стримували розвиток виробництва, керівники підприємств відмічають: нестачу оборотних коштів, низький платоспроможний попит на продукцію, що випускається, високі податки, застаріле обладнання, високу конкуренцію з боку зарубіжних аналогічних товарів, надто високі тарифи природних монополій.

У I півріччі п.р. частіше підприємства спрямовували інвестиції на заміну старого обладнання новим (22% респондентів) та ремонт встановленого обладнання (11%). По 7% респондентів вкладали інвестиції у збільшення виробничих потужностей старого обладнання, механізацію або автоматизацію виробничих процесів, енерго/ресурсозбереження, впровадження нових технологій. Однак, значна кількість опитаних (47%) повідомила про відсутність інвестицій на їхньому підприємстві. Серед факторів, що сьогодні обмежують інвестиції, головні – нестача власних коштів, високі %-ні ставки кредиту, труднощі з отриманням довгострокових кредитів.

На кінець 2010р. в області було зосереджено промислових основних засобів машинобудування на суму 6,4 млрд.грн. (за первісною вартістю з урахуванням індексації та переоцінки), що становить 11,9% від їх наявності в промисловості в цілому. Порівняно з попереднім роком частка галузі зменшилася лише на 0,2 в.п. Найбільша частина основних засобів машинобудівного комплексу зосереджена у виробництві машин та устаткування – 54,7%, на виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування припадає 26,3%, на виробництво транспортних засобів та устаткування – 19%.

Протягом 2010р. надходження нових основних засобів здійснювалося інтенсивніше, ніж їх вибуття (371,7 млн.грн. проти 137,1 млн.грн.). З основних засобів машинобудування, які були введені в дію у минулому році, 70,8% – були новими; з тих, що вибули, – 40,5% було ліквідовано. Коефіцієнт оновлення склав 4,1%, що майже дорівнює аналогічному показнику в цілому по промисловості (4,3%).

Станом на 01.01.10 знос промислових основних засобів, призначених для виробництва продукції машинобудування, був зафіксований на рівні 61,4% (в цілому по промисловості – 64,8%). Серед видів діяльності галузі найбільше зношені основні засоби для виробництва інших транспортних засобів, не віднесених до інших угруповань та побутових приладів (відповідно на 77,7% та

71,3%). При цьому, основні засоби, призначені для виробництва інших транспортних засобів, не віднесених до інших угруповань, не оновлювалися взагалі; основні засоби, призначені для виробництва побутових приладів, мають досить низький коефіцієнт оновлення (2,9%). Низьким є ступінь зносу основних засобів для виробництва залізничного рухомого складу (39,2%). По решті видів діяльності машинобудування цей показник коливається в межах від 45,1% до 67,4%.

Найбільш суттєво у 2010 р. були оновлені основні засоби, призначені для будування та ремонту суден (на 10,9%) і для виробництва: медичної техніки, вимірювальних засобів, оптичних приладів та устаткування, годинників (на 11,9%), офісного устаткування та електронно-обчислювальних машин (на 13,6%).

Слід зазначити, що коефіцієнт оновлення основних засобів машинобудування зменшився на 1,9 в.п. у порівнянні з 2009 р. (тоді він дорівнював 6%). По основних видах діяльності машинобудування склалася така ситуація: найбільше – на 5,3 в.п. – коефіцієнт оновлення знизився у виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування і за рік склав 5,5%; у виробництві машин та устаткування і транспортних засобів та устаткування основні засоби оновлювалися ще повільніше – коефіцієнт становив відповідно 3,6% (проти 4,4% у 2009р.) та 3,8% (4,5%).

Незважаючи на складні фінансово-економічні умови, деякі підприємства здійснюють переозброєння та модернізацію виробництв, проводять заходи щодо оновлення виробничих потужностей. Тобто більшість підприємств підвищує свій виробничий потенціал. Так, на Державному підприємстві «Завод «Електроважмаш» у відповідності до плану технічного переозброєння впроваджено нове високопродуктивне обладнання, зокрема: лінія «Інтеретекс» з ЧПУ для розкрою листового прокату та установка гідроабразивної різки «Jntek 1020» з ЧПУ для розкрою листів металопрокату з обробкою фасок під зварювання, що забезпечило значну економію металу (до 15%). На ВАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» розроблена програма технічного переозброєння виробництва до 2013 р. Великий обсяг робіт проводиться на ВАТ «Турбоатом» у відповідності до діючої програми технічного переозброєння до 2015 р. Основними напрямками технічного розвитку підприємства на найближчу перспективу є – переоснащення ливарного виробництва, підвищення технічного рівня лопаткового виробництва, технічний розвиток роторного виробництва. Втім, слід зазначити, що далеко не всі підприємства машинобудування з тих чи інших причин

можуть дозволити собі оновлення виробничих потужностей, і основна з них – відсутність коштів.

Істотне скорочення обсягів виробництва у минулому році спричинило і зменшення споживання електроенергії підприємствами машинобудування. Так, у 2010р. машинобудівниками витрачено найменшу кількість електроенергії на виробництво продукції за останні дев'ять років – 504,4 млн.кВт·год, що складає 18,4% від загального обсягу електроенергії, спожитої підприємствами області, та 35,6% – підприємствами переробної промисловості. Проти попереднього року споживання електроенергії зменшилося на чверть або на 169,2 млн.кВт год. Найбільшим же цей показник за 2001–2010 рр. спостерігався у 2004 р. – 755,7 млн.кВт·год.

Витрати електроенергії розподілилися таким чином: електродвигунами на рушійну силу спожито 267,8 млн.кВт·год., на технологічні потреби – 187,0 млн.кВт·год., на освітлення виробничих приміщень та втрати у заводських мережах – 49,7 млн.кВт·год. (рис. 3).

Станом на 1 січня 2011р. енергетична потужність встановленого устаткування, яке обслуговує виробничий процес, складала 3227,1 тис.кВт (у 2009 р. – 3275,0 тис.кВт), у тому числі: електродвигунів – 1744,5 тис.кВт (1754,3 тис.кВт), електроапаратів – 1261,1 тис.кВт (1288,9 тис.кВт), механічних двигунів – 221,5 тис.кВт (231,7 тис.кВт).

Багато уваги підприємства приділяють питанням енергозбереження. Приміром, з метою економії електроенергії проведена модернізація лінії розкрою металу на ВАТ «Завод ім.Фрунзе»; реконструкція системи компенсації реактивної енергії на АТЗТ «Завод «Червоний жовтень» скоротило втрати від перетоків реактивної енергії до 80%.

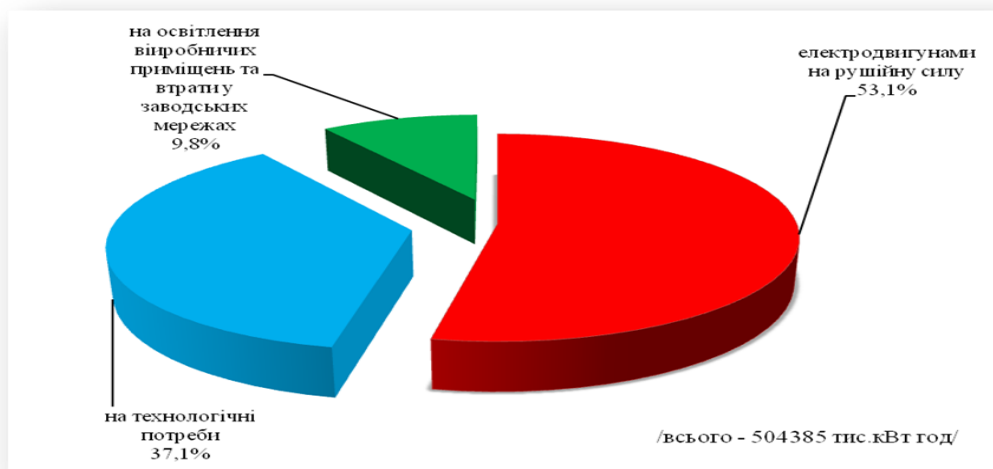

Рис.3. – Структура витрат електроенергії підприємствами машинобудування у 2010 році

Впроваджені на Державному підприємстві «Харківський приладобудівний завод ім.Т.Г.Шевченка» енергозберігаючі технології мають розрахунковий економічний ефект від 9 тис.грн. до 125 тис.грн.; технічне переоснащення ВАТ «РОСС» гібочним пресом VARIOPRESS-130/40 та гільйотиною «MVS 40/6» дозволить зекономити відповідно 50 кВт та 38 кВт електроенергії за годину, впроваджений на ПАТ «Електромашина» процес чушки колекторів у термошафі замість використання калориферних печей суттєво зменшує витрати електроенергії.

Одним з напрямків розвитку національної інноваційної системи України є забезпечення постійного підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на основі технологічної модернізації національної економіки, рівня їх інноваційної активності, впровадження нових продуктів, послуг, технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращення добробуту людини і забезпечення стабільного економічного зростання.

Харківські промисловці помітно впливають на стан інноваційної діяльності країни: у 2010 р. кількість промислових підприємств області, що займалися інноваційною діяльністю, становила 9,6% від їх загальноукраїнського числа (у 2009 р. – 7,9%), і їм, серед іншого, належить майже кожен другий новий технологічний процес (або 40,1%), впроваджений в Україні, та 7,3% освоєних інноваційних видів продукції (рік тому – відповідно 5,8% та 6,8%).

У 2010 р. в промисловості тим чи іншим видом інноваційної діяльності були зайняті 135 підприємств області (15,8% від загальної кількості обстежених промислових підприємств); причому 52 підприємства (38,5% від тих, що займалися інноваціями) належали до машинобудівного комплексу (у 2009 р. – відповідно 49 підприємств або 44,5%). Слід додати, що частка підприємств, зайнятих інноваційною діяльністю, серед кола підприємств даної галузі складає 22,7%.

Із загального числа інноваційно активних підприємств машинобудування, 49 – впроваджували інновації у виробництво. При цьому, 22 підприємства впроваджували інноваційну продукцію (серед яких 13 – машини і/або устаткування, прилади, апарати тощо), 27 – інноваційні процеси, 34 – реалізовували інноваційну продукцію.

Впродовж 2010 р. підприємствами-новаторами області усього освоєно 197 (у 2009 р. – 167) інноваційних видів продукції, серед них на рахунок машинобудівних підприємств – 98 найменувань (у т.ч. 38 видів продукції –

нової для ринку, 60 – нової тільки для підприємства). Із загальної кількості освоєних видів продукції – 61 (рік тому – 63) належить до машин, устаткування, приладів, апаратів тощо. Серед цих видів, як і в минулі роки, домінує продукція підприємств з машинобудування (яким належить 88,5% від загальної кількості впроваджених видів машин, устаткування, приладів, апаратів тощо), з неї, у свою чергу, по 44,4% інноваційної продукції – на рахунок підприємств-виробників електричного, електронного, оптичного устаткування та підприємств з виробництва транспортних засобів і устаткування, решта (11,1%) належить підприємствам з виробництва машин та устаткування (рис. 4).

Рис.4. – Питома вага підприємств машинобудування в окремих показниках інноваційної діяльності промисловості області у 2010 році, %

Найбільш ефективно у напрямі освоєння інноваційної продукції працювали такі підприємства, як ват «Харківський підшипниковий завод», державне підприємство «завод «електроважмаш», державне науково-виробниче підприємство «об'єднання комунар», харківський державний приладобудівний завод ім.Т.Г.Шевченка та інші.

Промислові підприємства області приділяли також належну увагу процесовим інноваціям (тобто, значним змінам в технології, виробничому устаткуванні і/або програмному забезпеченні), які мають на меті зниження собівартості виробництва або витрат з доставки продукції, підвищення її якості, виробництво чи доставку нової або значно поліпшеної продукції. Протягом 2010 р. було впроваджено 760 нових технологічних процесів, з них 275 – маловідходні та ресурсозберігаючі (у 2009 р. – відповідно 95 та 51 процес). Найактивніше процесовими інноваціями займалися на підприємствах

машинобудування – на їх рахунку 704 техпроцеси або 92,6% від загальної кількості впроваджених техпроцесів. Серед цих підприємств: Державне підприємство «Завод ім. Малишева», Харківське державне авіаційне виробниче підприємство, ВАТ «Турбоатом», Державне підприємство «Харківський машинобудівний завод «ФЕД» та інші.

Крім того, саме підприємствам машинобудівного комплексу належить майже 86% нових технологій (технічних досягнень), придбаних впродовж 2010р. підприємствами-новаторами області, для подальшого їх застосування у своєму виробництві.

Слід також додати, що машинобудівні підприємства області брали активну участь у запровадженні організаційних інновацій – тобто, нових організаційних методів в діяльності підприємства, в організації робочих місць або зовнішніх зв'язків (ними займалися 10 підприємств з 20) та у запровадженні маркетингових інновацій – нових методів продажу, значних змін в дизайні або упаковці продукції, методів її складування, просування на ринок, відкриття нових ринків з метою збільшення обсягу продажу тощо (ними були зайняті 8 підприємств-машинобудівників з 20).

У 2010 р. загальний обсяг інноваційних витрат промислових підприємств області, пов'язаних з інноваціями, склав 439,6 млн. грн., і більшість коштів на нововведення (37,1%) витрачали машинобудівні підприємства (переважно – підприємства з виробництва машин та устаткування). У сумі інноваційних затрат підприємств цієї галузі домінували витрати, пов'язані з придбанням машин, обладнання і програмного забезпечення (41,5% обсягу витрат на інновації цих підприємств) та витрати на виконання внутрішніх науково-дослідних розробок (37,3%). Слід відмітити, що у структурі фінансування інноваційної діяльності, як і в попередні роки, власні кошти підприємств (79,8% загального обсягу фінансування) залишаються вирішальним чинником здійснення інноваційних проектів у машинобудуванні.

Гостра ринкова конкуренція сприяє об'єктивній необхідності постійно підтримувати високий інноваційний рівень кінцевого продукту. Обсяг інноваційної продукції, реалізованої промисловими підприємствами у 2010 р., склав 1899,2 млн.грн. (4,7% від загального обсягу реалізованої промислової продукції області). Найбільший обсяг інноваційної продукції належить підприємствам машинобудівного комплексу (1424,6 млн.грн. або 19,0% обсягу реалізованої промислової продукції цієї галузі), і переважаючою в ньому була частка реалізованої інноваційної продукції, що є новою для ринку – 63,6% (або 905,5 млн.грн.); питома вага продукції, нової тільки для підприємства, склала

36,4% (519,1 млн.грн.). У цьому напрямі інноваційної діяльності домінували такі підприємства, як державне підприємство завод «Електроважмаш», харківське державне авіаційне виробниче підприємство, український державний центр по експлуатації спеціалізованих вагонів «Укрспецвагон», ВАТ «Турбоатом», державне науково-виробниче підприємство «Об'єднання Комунар», державне підприємство «Харківський машинобудівний завод «ФЕД», ВАТ «Харківський тракторний завод ім. С.Орджонікідзе», ВАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло Шахтаря» та інші.

У 2010 р. обсяг експортованої за межі України інноваційної продукції становив 960,4 млн.грн., і на рахунку машинобудівних підприємств – понад 92% експортованих поставок області (у 2009 р. – 41,5%).

Таким чином, слід визначити, що у 2010 р. всупереч ускладненим обставинам в сучасній економіці регіону і країни в цілому, інноваційна діяльність промисловості області мала певне продовження, а підприємства-новатори і, зокрема, працюючі в машинобудівній сфері, докладають усіх зусиль щодо адаптації до нестабільного бізнес-середовища.

У січні–червні 2011 р. експортні поставки машинобудівної продукції становили 297,3 млн.дол. США і збільшились в порівнянні з відповідним періодом 2010 р. на 10,2%.

Поряд з цим, на територію області було ввезено продукції машинобудівного комплексу на 198,5 млн.дол. США, що на 33,1% більше відповідного періоду 2010 р.

Питома вага експортних поставок машинобудівної продукції в загальному обсязі області склала 45,4%, імпорتنих надходжень – 24,9%.

Серед машинобудівної продукції експорт котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв становить 54%, імпорт – 51,2%, електричних машин і устаткування – 23,4% та 14,2% відповідно, транспортних засобів та шляхового обладнання – 13,2% та 26,9%, приладів і апаратів – 14,3% та 7,8%.

Слід відзначити збільшення обсягів експорту котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв у січні–червні 2011р. в порівнянні з відповідним періодом 2010р. на 23,5%, електричних машин і устаткування – на 8%. поряд з цим, експорт приладів і апаратів зменшився на 9%, транспортних засобів – на 2,3%.

У 2007–2008 рр. на підприємствах машинобудування (великі, середні та малі, що звітують по фінансовій звітності) спостерігався позитивний фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування. У 2009 р. вплив світової кризи на економіку України призводить до підвищення вартості

ресурсів, зниження ефективності їх використання, зменшення стимулів можливостей інвестування та прискорення науково-технічного прогресу, і як наслідок, різке погіршення фінансово-економічного становища підприємств. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування по підприємствах машинобудування у 2009 р. склав 101,5 млн.грн. збитку. У 2010 р. ці підприємства отримали 21,9 млн.грн. прибутку, прибутково працювало 57,5% підприємств (681,5 млн.грн.), збитково – 42,5% (659,6 млн.грн.). При цьому, порівняно з 2009 р. кількість прибуткових підприємств зменшилась на 3,1 в.п. Рентабельність (збитковість) операційної діяльності у великих, середніх та малих підприємствах цього виду діяльності становила 2,8% (рис. 5).

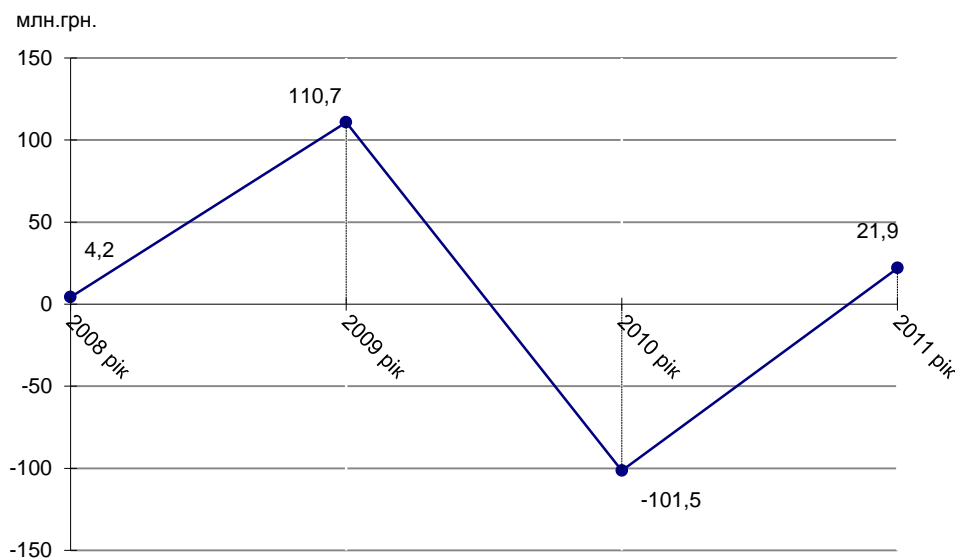

Рис. 5. – Динаміка фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування підприємств машинобудування у 2007–2010 роках

За 2010 р. на підприємствах машинобудування, що були включені до кола внутрішньорічних державних статистичних спостережень (великі, середні та частка малих підприємств, які мають статус юридичних осіб і діяльність яких суттєво впливає на загальні показники регіону) фінансовий результат до оподаткування склав 30,7 млн.грн. збитку, збитково працювало 39,3% (624,2 млн.грн.), прибутково – 60,7% підприємств (593,4 млн.грн.). Рентабельність (збитковість) операційної діяльності цих підприємств становила 2,7%. За січень–березень 2011 р. фінансовий результат до оподаткування цих підприємств є позитивний і складає 63,5 млн.грн. прибутку, прибутково працювало 53% підприємств (202,8 млн.грн.), збитково – 47% (139,3 млн.грн.).

Висновки. За результатами оцінки динаміки дебіторської та кредиторської заборгованостей зроблено висновок про посилення залежності

підприємств машинобудування від постачальників та обмеженість у розвитку збутового потенціалу. Діагностовано зростання коефіцієнту співвідношення імпорту та експорту продукції машинобудування на підставі чого зроблено висновок про низький рівень конкурентоспроможності продукції підприємств машинобудування.

Список літератури: 1. Гладкий О.В. Наукові основи суспільно-географічних досліджень промислових агломерацій: Монографія. / Гладкий О.В.; [за ред. С.І. Іщука]; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: ВГЛ «Обрії», 2008. – 360 с. 2. Голіков А.П. Харківська область, регіональний розвиток: стан і перспективи: монографія / А.П. Голіков, Н.А. Казакова, М.В. Шуба / За ред. чл.-кор. НАН України, проф. В.С. Бакірова. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 224 с. 3. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Ред. рада: Б.Д. Гаврилишин (голова) та ін. – К.: Академія; Тернопіль: Акад. нар. хоз-ва, 2000 – 2002. Т. 1: А (Абандон) – К (Концентрація виробництва) / Редкол. т.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – 2002. – 864 с. 4. Іщук С.І., Гладкий О.В. Географія промислових комплексів. – К.: Знання, 2011. – 375 с. – (Вища освіта ХХІ століття). 5. Немець К.А. Прикордонні соціогеосистеми: тенденції та особливості розвитку: Монографія / К.А. Немець, Г.О. Кулешова, Л.М. Немець. – Харків: Екограф, 2012. – 232 с. 6. Офіційний сайт Головного управління статистики в Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.uprstat.ua>. 7. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua>. 8. Підгрушний Г. П. Промисловість і регіональний розвиток України (теорія та практика суспільно-географічного дослідження): Автореф. дис. д-ра геогр. наук: 11.00.02; НАН України. Ін-т географії. – К., 2007. – 40 с. – укр. 9. Сегіда К. Ю., Редін В. І., Чабань М. Т. Географія Харківської області: навчально-методичний комплекс для студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Географія». – Харків. – 2012. – 64 с.

Bibliography (transliterated): 1. Gladkiy O.V. Naukovi osnovi suspi'l'no-geografi'chnih dosli'djen' promisloviy aglomeraci'y: Monografi'ya; [za red. S.I. I'sch'uka]; Kii'vs'kiy naci'on'al'niy uni'versitet i'meni' Tarasa Shevchenka. – Kiev: VGL «Obri'i'», 2008. – 360 p. 2. Goli'kov A.P. Harki'vs'ka oblast', regi'on'al'niy rozvitok: stan i' perspektivi: monografi'ya. Za red. chl.-kor. NAN Ukra'i'ni, prof. V.S. Baki'rova. – Kharkiv: KhNU i'meni' V.N. Karazi'na, 2012. – 224 p. 3. Ekonomi'chna enciklopedi'ya: u 3 vol. Red. rada: B.D. Gavrili'shin (golova) ta i'n. – Kiev: Akademi'ya; Ternopi'l': Akad. nar. hoz-va, 2000–2002. Vol. 1: A (Abandon) – K (Koncentraci'ya virobni'tva) / Redkol. t.: S.V. Mocherniy (vi'dp. red.) ta i'n. – 2002. – 864 p. 4. I'sch'uk S.I., Gladkiy O.V. Geografi'ya promisloviy kompleksi'v. – Kiev: Znannya, 2011. – 375 p. – (Visch'a osvi'ta XXI stoli'ttya). 5. Ne'mec' K.A. Prikordonni' soci'ogeosistemi: tendenci'i' ta osoblivosti' rozvitku: Monografi'ya. – Kharki'v: Ekograf, 2012. – 232 p. 6. Ofi'ci'yniy sayt Golov'nogo upravli'nnya statistiki v Kharki'vs'ki'y oblasti' [Elektronniy resurs]. – Rejim dostupu: <http://kh.uprstat.ua>. 7. Ofi'ci'yniy sayt Harki'vs'ko'i' oblasnoi' derjavnoi' admi'ni'straci'i' [Elektronniy resurs]. – Rejim dostupu: <http://kharkivoda.gov.ua>. 8. Pi'dgrushniy G. P. Promislovi'st' i' regi'on'al'niy rozvitok Ukra'i'ni (teori'ya ta praktika suspi'l'no-geografi'chnogo dosli'djennya): Avtoref. dis. d-ra geogr. nauk: 11.00.02; NAN Ukra'i'ni. In-t geografi'i'. – Kiev, 2007. – 40 p. – ukr. 9. Segi'da K. YU., Redi'n V. I., CHaban' M. T. Geografi'ya Kharki'vs'ko'i' oblasti': navchal'no-metodichniy kompleks dlya studentiv, yaki' navchayut'sya za napryamom pi'dgotovki «Geografi'ya». – Kharki'v. – 2012. – 64 p.

Надійшла (received) 26.08.2014